

Sosyal Bilgilerde Hukuk Okuryazarlığı: Sistematiik Literatür Taraması

Mehmet Çetin

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü ORCID NO: 0000-0002-3065-1969

Geliş:30 Eylül 2022

Kabul:12 Aralık 2022

ÖZ

Toplumsal yaşamın devamlılığında ve sürdürülebilirliğinde önemli bir yere sahip olan hukuk kurallarının bilinmesi, uygulanması ve hukuk kurallarının bireyler tarafından anlamlandırılması son derece önemlidir. Temel düzeyde hukuk ve hukuka ilişkin kavramların bilinmesi olarak ifade edilen hukuk okuryazarlık kavramı, zaman içerisinde etkin vatandaş olmanın bir parçası olarak hukuk kurallarını anlama, uygulama, yorumlama ve bunları hayatın akışında uygun şekilde kullanabilme becerisine sahip olma şeklinde bir gelişim göstermiştir. Gerçekleştirilen bu çalışmada sosyal bilgiler alanında hukuk okuryazarlığına ilişkin gerçekleştirilen çalışmaların sistematiik olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 2018-2022 tarihleri arasında çeşitli veri tabanlarında yayınlanan makaleler ve lisansüstü çalışmalar incelenmiştir. Araştırmada çeşitli anahtar kelimeler ve filtreleme teknikleriyle 64 çalışmaya erişilmiştir. Dâhil edilme ve hariç tutulma kriterleri kapsamında, belirlenen kriterleri sağlamayan 54 çalışma inceleme dışı bırakılmıştır. Hariç bırakılan çalışmalar sonucunda 10 çalışma sistematiik incelemeye alınmıştır. Araştırma kapsamında literatürde doğrudan sosyal bilgiler ve hukuk okuryazarlığı alanında gerçekleştirilen çalışma sayılarının oldukça az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak gerçekleştirilen çalışmalarda ortaokul öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışma sayısının sadece 1 olduğu sonucuna ulaşılmıştır

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Hukuk Okuryazarlığı, Sistematiik Literatür Tarama

Legal Literacy in Social Studies: A Systematic Literature Review

ABSTRACT

It is extremely important for individuals to know, apply and interpret the rules of law, which have an important place in the continuity and sustainability of social life. The concept of legal literacy, which is expressed as knowing law and the concepts of law at the basic level, has developed over time as having the ability to understand, apply, interpret and use the rules of law appropriately in the flow of life as a part of being an active citizen. In this study, it is aimed to systematically examine the studies on legal literacy in the field of social studies. For this purpose, articles and graduate studies published in various databases between 2018 and 2022 were examined. In the research, 64 studies were accessed through various keywords and filtering techniques. 54 studies that did not meet the specified criteria were excluded due to the scope of inclusion and exclusion criteria. As a result of the excluded studies, 10 studies were included in the systematic review. Based on the scope of the research, it was concluded that the number of studies carried out directly in the field of social studies and legal literacy is quite low in literature. In addition, it was seen that there was only one study carried out with secondary school students.

Key Words: Social Studies, Legal Literacy, Systematic Literature Review

1. Giriş

Toplumsal hayatın devamlılığında düzen ve istikrar vazgeçilmez bir unsur olarak kabul edilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde toplumsal hayatın düzenlenmesinde çeşitli kurallar istikrarın sağlanması adına uygulamaya konulmuştur. Bu kurallardan bazıları toplumun geçmişinden gelen yazısız kurallar (gelenek-görenek) iken, bazıları ise devlet tarafından oluşturulan yazılı kurallardır. Yazılı kuralların dayandığı temel noktayı hukuk oluşturmaktadır. Toplumsal yaşamın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan hukuk ile insanlar hayatları boyunca iç içedir (Çiftçi, 2019: 1). Hukuk Türk Dil Kurumu tarafından toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2022). Çengelci-Köse ve Bursa (2020) da benzer şekilde hukuku “toplum hayatının düzenli işlenmesini olanaklı kılan kurallar bütünü” olarak tanımlamaktadır. Temel olarak hukuk, toplumsal barışı ve bir arada yaşamayı amaçlayan davranışları düzenleyen bir sistem olarak tanımlanabilir (Laskarides, Kontoyianni, Tsiaras ve Zoniou, 2019: 245). Hukukun amacı; bireylerin, toplumun huzur, refah, güven, barış içinde yaşamasını, herkesin yasalar önünde eşit ve adaletli bir şekilde yaşamlarını sürdürmesini, bireylerin hak ve sorumluluklarını bilerek hayatını demokratik kurallara göre düzenlemesini sağlamaktır (Oğuz, 2013: 166). Çünkü hukuk kuralları hangi dini inanişe, hangi ahlaki seviyeye ve görgü kuralına sahip olursa olsun vatandaşlık bağı ile devlete bağlı olan herkesi kapsayan yaptırımı en somut olan, en genel ve yazılı olan toplumsal düzen kurallarıdır (Yazıcı ve Erdilmen, 2018: 206). Toplumda yaşayan her birey bu kuralları bilmek ve öğrenmekle yükümlüdür. Bu durum vatandaş olmanın tabii bir sonucudur. Hukuka ilişkin temel bilgi ve kavramları bilmek, bunları hayatına uygulamak ise hukuk okuryazarlık becerisiyle mümkün olabilmektedir.

Okuryazarlık “farklı bağlamlarla ilişkili basılı ve yazılı materyalleri kullanarak tanımlama, anlama, yorumlama, yaratma, iletişim kurma ve hesaplama yeteneği” olarak tanımlanmaktadır (Korpiola, 2019: 5) iken temel olarak hukuk okuryazarlığı, bir davanın yürütülmesiyle ilgili okuma, yazma, konuşma ve düşünme uygulamaları (Bildir, 1999: 51) şeklinde ifade edilmektedir. Bu tanım bağlamında düşünüldüğünde hukuk okuryazarlığı sadece hukukla ilgilenen bireylere özgü bir beceri olduğu akıllara gelebilmektedir. Ancak süre gelen zaman içerisinde bu kavrama ilişkin yapılan tanımlar da değişiklik göstermiş ve günümüzde hukuk okuryazarlığı etkin vatandaşlığın bir parçası olarak kuralları anlama, uygulama ve yorumlama bağlamında beceriler bütünü olarak düşünülmektedir (Tokdemir ve Beldağ, 2019: 480). Zariski (2014) hukuk okuryazarlığını “hukukun değişim için sunduğu kısıtlamaları, olasılıkları bilmeyi, ayrıca kişinin toplumu kendisi ve başkaları için geliştirmek adına hukuk

araçlarını ve tekniklerini kullanabilme yeteneğine sahip olma” olarak tanımlamaktadır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere hukuk okuryazarlığı, bireysel açıdan hukuka ilişkin temel düzeyde bilgi ve becerilere sahip olma olarak ifade edilebilir. Genel olarak hukuk okuryazarlığı; bireyin toplum içerisinde varlığını sürdürürken kendisinin ve diğer insanların hukuki haklarını bilmesi, hukuki konuları eleştirel bir şekilde ele alması ve günlük yaşamında yazılı-sözlü iletişim noktasında pratiğe dökebilmesi için gerekli bilgi, beceri ve değerlere sahip olmasıdır (Şan, 2019: 227). Hukuk okuryazarlığı becerisine sahip olmak temelde birey açısından, geneldeyse toplum açısından son derece önemlidir. Çünkü hukuk okuryazarlığına sahip bir bireyden, hukuka ilişkin kavramlarla karşılaştığında bunları doğru zamanda ve uygun bir şekilde kullanabilmesi beklenmektedir (Sönmez, İrşi, Önlen ve Polat, 2019: 907). Hukuk okuryazarlığı üstlendiği misyon itibariyle vatandaşları hukuk uzmanları kadar toplum içerisinde etkin bir hale getirmeyi hedeflemektedir (Kara ve Tangülü, 2021: 342). Bu hedefin gerçekleşmesinde eğitim-öğretim kurumları öncü konumda yer almaktadır. Günümüzde demokratik toplumların oluşmasında önemli amaçlar arasında hukuk okuryazarı bireylerin yetiştirilmesi yer almaktadır (Gürdoğan-Bayır, 2021: 55-56). Eğitim-öğretim sürecinde çeşitli ders içerikleriyle bu amacın sağlanması adına önemli adımlar atılmaktadır. Disiplinler arası bir yaklaşımın sonucu olarak ortaya çıkan sosyal bilgiler dersi de eğitim-öğretim sürecinde öğrencilere hukuk okuryazarlığının öğretilbileceği en elverişli ders olarak karşımıza çıkmaktadır (Tokdemir ve Beldağ, 2019: 481).

Sosyal bilgiler dersinde, bireyin devlete, devletin bireye olan görevlerini, haklarını ve sorumluluklarını bilen iyi bir vatandaş yetiştirilmesi amaçlanmaktadır (Oğuz, 2013: 160). Hukuk disiplinin kapsamına giren, yaşanan toplumda var olan düzen, hak ve sorumluluklar bu ders kapsamında ele alınmaktadır (Çengelci-Köse ve Bursa, 2020: 373). Demokratik topluma sosyal katılım sürecinde etkili vatandaş olarak yetiştirilmesinin temel amacının yüklendiği sosyal bilgiler dersinde (Pamuk ve Alabaş, 2016: 334), yer alan kazanımlar ve 2018 yılında öğretim programına eklenen “hukuk okuryazarlık ve politik okuryazarlık” becerileri öğrencilere hukuk ile ilintili konuların öğretim sürecinde kazandırılması amaçlanmaktadır (Oğuz-Haçat, 2019: 290). Hukuk okuryazarlığını bir vatandaşlık biçimi olarak geliştirmek, geleceğin yasal aktörleri olacak bireyleri yasal süreçteki önyargıları tanımlamaya ve önlemeye hazırlaması bakımından son derece önemli bir beceridir (Barter, 2017: 10). İlgili literatür incelendiğinde sosyal bilgilerde hukuk okuryazarlığına ilişkin çeşitli çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Gerçekleştirilen bu çalışmada, literatürde sosyal bilgiler alanında hukuk okuryazarlığına ilişkin çalışmaları gözden geçirmek ve çalışmalarda ulaşılan sonuçların

sistematiik bir Şekilde sunulması amaçlanmaktadır. Buna ek olarak araştırma kapsamında toplanan çalışmaların bir sentezlemesi yapılarak gelecek çalışmalar için önerilerin sunulması da amaçlanan bir diğer hedeftir.

2. Yöntem

Araştırmada sistematiik literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Sistematiik literatür taramasında ilgili literatür gözden geçirilerek, mevcut çalışmaların genişliği ve derinliği anlaşılarak, alan yazında yer alan boşluklar belirlenir (Xiao ve Watson, 2019). Sistematiik bir literatür taraması, belirli bir araştırma sorusu, konu alanı veya ilgilenilen fenomen ile ilgili mevcut tüm araştırmaları belirleme, değerlendirme ve yorumlama aracıdır (Kitchenham, 2004). Halihazırda mevcut olan bilginin içeriği ve kalitesi tanımlanarak, okuyucuya önceki çalışmaların önemi kolayca sunulur (Okoli ve Schabram, 2010). Bu bağlamda ‘‘Sosyal bilgilerde hukuk okuryazarlığı kavramına ilişkin yapılan çalışmalar nelerdir?’’ sorusu temel alınarak ilgili literatürde sosyal bilgiler alanında hukuk okuryazarlığı kavramının nasıl ele alındığı ve hangi boyutlarıyla çalışmalara dahil edildiğine ilişkin araştırma bulgularının ortaya konulması amacıyla sistematiik literatür yöntemi tercih edilmiştir. Türkçe ve yabancı dillerde gerçekleştirilen makaleler ve lisansüstü tez çalışmalarının çeşitli veri tabanlarında araştırması gerçekleştirilmiştir.

Literatür Tarama Basamakları

Sosyal bilgilerde hukuk okuryazarlık kavramına ilişkin ulusal ve uluslararası 19 elektronik veri tabanı incelenmiştir. Makaleler için (TR Dizin, Harman, OpenAIRE, Complementary Index, Directory of Open Access Journals, Education Source, The Belt and Road Initiative Reference Source, Academic Search Ultimate, DergiPark, Supplemental Index, Research Starters, OAIster, ERIC, Ideonline, British Library EThOS, Central & Eastern European Academic Source) veri tabanlarında, lisansüstü tezler için (EBSCO Open Dissertation, ProQuest Dissertations & Theses Global, YK Tez Merkezi) veri tabanları kullanılmıştır. Taranan yayınlar Ocak 2018 - Ağustos 2022 ile sınırlandırılmıştır. Bu zaman aralığının belirlenmesindeki temel koşul ise hukuk okuryazarlığı becerisinin ilk defa 2018 yılında sosyal bilgiler ğretim programında yer almasıdır. Gerçekleştirilen taramalarda veri tabanının sunmuş olduğu filtreleme seçeneklerine ek olarak, anahtar kavramlar başlık ve özette yer alacak Şekilde ‘‘AND’’ ile bağlanarak taramalar gerçekleştirilmiştir. Anahtar kelimeler (‘‘Socail Studies’’ AND ‘‘Legal Literacy’’; ‘‘Legal Literacy’’ AND ‘‘Social Studies’’) Şeklinde taranmıştır.

Çalışmaların Seçilmesi

Gerçekleştirilen filtreleme işlemlerinin ardından ulaşılan sonuçlar “.RIS” dosya uzantısı şeklinde EndNote programına aktarılmıştır. Anahtar kelimeler ışığında 45 makale (TR Dizin “14”, Harman “14”, OpenAIRE “12”, Complementary Index “5”, Directory of Open Access Journals “4”, Education Source “4”, The Belt and Road Initiative Reference Source “3”, Academic Search Ultimate “3”, DergiPark “3”, Supplemental Index “2”, Research Starters “2”, OAIster “2”, ERIC “2”, Idealongline “2”, British Library EThOS “1”, Central & Eastern European Academic Source “1”), 19 lisansüstü tez çalışmasına (ProQuest Dissertations & Theses Global “15”, YÖK Tez Merkezi “3”, EBSCO Open Dissertation “1”) ulaşılmıştır. 64 çalışmadan 19 çalışma yenilendiği için inceleme dışı bırakılmıştır. Ulaşılan yayınlara ilişkin gerçekleştirilen incelemeler sonucunda ProQuest Dissertations & Theses Global ve EBSCO Open Dissertation veri tabanlarından ulaşılan 16 tezin başlık ve özetleri incelenerek konuyla ilişkili olmaması nedeniyle çalışma dışı bırakılmıştır. YÖK Tez Merkezi’nden ulaşılan 3 kaynaktan 1’inin özet ve başlığının konuyla ilgili olmaması nedeniyle çalışma dışı bırakılmıştır. Makale çalışmalarına ilişkin hem başlık ve hem özet incelemeleri sonucunda konuyla ilgili olmayan 16 çalışma inceleme dışı bırakılmıştır. YÖK Tez Merkezi’nden ulaşılan 2 lisansüstü çalışma da 2018 öncesi yayınlar olduğu için elenmiştir. Kalan 10 çalışmanın tam metinleri incelenerek konuya uygun kriterleri sağladığı görülerek sistemantik incelemeye tabi tutulmuştur.

Tablo 1.

Çalışmaların Dahil Edilme ve Hariç Tutulma Kriterleri

Dahil Edilme	Hariç Tutulma
Başlık ve özetin konuyla ilişkili olması	Konuyla ilgili olmayan başlık ve özetler
2018 yılı ve sonrası gerçekleştirilen yayınlar	2018 öncesi gerçekleştirilen yayınlar
Makaleler ve Lisansüstü Tezler	Bildiriler, Raporlar, Haberler, Kitaplar
Tam Metin Kaynaklar	Tam Metnine Ulaşılmayan Kaynaklar Tekrarlanan Yayınlar

Veri Çıkarma

Literatür taraması sonucunda ulaşılan kaynaklarının tasnif edilmesinin akabinde her bir çalışmaya ait özelliklere (Konu, Amaç, Çalışma Grubu, Araştırma Yöntemi, Veri Toplama Araçları, Sonuçlar) ilişkin veriler toplanmıştır.

3. Bulgular

Sosyal bilgilerde hukuk okuryazarlığına ilişkin gerçekleştirilen sistematik literatür tarama çalışması kapsamında 10 çalışma analiz edilmiş ve çalışmalara ilişkin ulaşılan özellikler şunlardır:

Dahil Edilen Çalışmalara İlişkin Özellikler

Tablo 2’de sistematik literatür tarama çalışmasına dahil edilen çalışmaların bazı özellikleri sunulmuştur. Ulaşılan sonuçlardan yalnızca 4 çalışmanın konu bazında doğrudan sosyal bilgilerde hukuk okuryazarlık becerisinin araştırıldığı çalışmalar olduğu (Sönmez, İrşi, Önl en ve Polat, 2019; Oğuz Haçat ve Çakmak, 2018; Çengelci Köse ve Bursa, 2020; Kara ve Tangülü, 2021) geriye kalan çalışmaların dolaylı olarak sosyal bilgilerde hukuk okuryazarlığı alanında gerçekleştirilen çalışmalar olduğu tespit edilmiştir.

Gerçekleştirilen çalışmalara ilişkin çalışma grupları incelendiğinde, 3 çalışmanın öğretmen adaylarıyla (Kara ve Tangülü, 2021; Çengelci Köse ve Bursa, 2020; Aydemir, 2021), 2 çalışmanın öğretmenlerle (Şeker, 2021, Çelik, 2021), 4 çalışmanın dokümanlarla (Sönmez, İrşi, Önl en ve Polat, 2019; Güleç ve Hüdavendig ar, 2020; Ulusoy ve Güven, 2021; Altay, 2021), sadece 1 çalışmanın öğrencilerle (Oğuz Haçat ve Çakmak, 2018) gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Çalışmaların yöntemine ilişkin gerçekleştirilen analizde 3 çalışma durum çalışması yöntemiyle (Çelik, 2021, Ulusoy ve Güven, 2021), 2 çalışma tarama modelinde (Şeker, 2021; Oğuz Haçat ve Çakmak, 2018), 2 çalışma olgubilim (fenomenoloji) (Çengelci Köse ve Bursa, 2020; Aydemir, 2021), 2 çalışma doküman inceleme (Güleç ve Hüdavendig ar, 2020; Sönmez, İrşi, Önl en ve Polat, 2019) ve 1 çalışma karma yöntem (Kara ve Tangülü, 2021) ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları incelendiğinde; 3 çalışma yarı yapılandırılmış görüşme formu (Çengelci Köse ve Bursa, 2020; Çelik, 2021; Aydemir, 2021); 2 çalışma anket (Şeker, 2021; Oğuz Haçat ve Çakmak, 2018), 1 çalışma lisansüstü tezler (Güleç ve Hüdavendig ar, 2020), 1 çalışma öğretim programları (Altay, 2021; Sönmez, İrşi, Önl en ve Polat, 2019), 1 çalışma tutanaklar (Ulusoy ve Güven,2021), bir çalışma ise ölçek, test ve yarı yapılandırılmış görüşme formu birlikte kullanılarak (Kara ve Tangülü, 2021) verilerinin toplandığı görülmüştür.

Tablo 2.

Araştırmaya Dahil Edilen Çalışmaların Özellikleri

Yazar/Yazarlar	Çalışma Başlığı	Çalışmanın Amacı	Çalışma Grubu	Yöntem	Veri Toplama Aracı/Araçları	Sonuçlar
Kara ve Tangülü, 2021	Türkiye’de Öğrenim Gören Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Hukuk Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi	Türkiye’de öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık düzeylerini belirlemek.	Öğretmen Adayları	Karma Yöntem	<ul style="list-style-type: none"> Hukuk Okuryazarlık Ölçeği Hukuk Okuryazarlık Bilgi Testi Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu 	Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık bilgi, tutum ve davranış düzeylerinin orta düzeyde yer aldığı; hukuk okuryazarlık bilgi düzeylerinin erkek öğretmen adaylarının lehine anlamlı bir fark gösterdiği; hukuki süreç yaşamış olma değişkenine göre hukuki süreç yaşayan öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık bilgi, tutum ve davranışlarının daha yüksek düzeyde olduğu; öğretmen adaylarının birçoğunun sosyal bilgiler dersi kapsamında hukuk konularının öğretiminde kendilerini yeterli görmedikleri ve hukuk öğrenimini uygulamaya dayalı ve sosyal yaşam ile birleştirilmiş olarak almak istedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.
Altay, 2021	Estonya ile Türkiye Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması	Estonya’da ve ülkemizde sosyal bilgiler öğretim programları amaç, yeterlilikler, beceriler, ölçme değerlendirme ve içerik boyutları ile karşılaştırılması	-	Durum Çalışması	Öğretim Programları	İki ülkenin programında araştırma, değişim ve sürekliliği algılama, öz denetim, zaman ve kronolojiyi algılama, hukuk okuryazarlığı, iletişim, ana dili etkili kullanma, problem çözme sosyal katılım ve çevre okuryazarlığı becerileri ortak becerilerdir.
Ulusoy ve Güven, 2021	Sosyal Bilgiler Zümre Öğretmenler Kurullarının Öğretim Programı’nda Yer Alan Temel Becerileri Ele Alma Durumlarının İncelenmesi	Sosyal bilgiler dersi için düzenlenen okul alan zümre toplantıları, ilçe alan zümre toplantıları ve il alan zümre toplantılarında alınan kararların Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan temel becerileri ele alma durumlarının incelenmesi.	Zümre Tutanakları	Durum Çalışması	Doküman İncelemesi	Çalışma sonucunda sosyal bilgiler dersi zümre toplantılarında, temel becerilerden iş birliği, dijital okuryazarlık, harita okuryazarlığı, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çözme ve yorumlama becerilerine yeterli ölçüde yer verildiği, finansal okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme, konum analizi, politik okuryazarlık gibi becerilere ise yer verilmediği tespit edilmiştir.

Çengelci-Köse ve Bursa, 2020	Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Hukuk Okuryazarlığına İlişkin Algıları	Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlığına ilişkin algılarını belirlemek	Öğretmen Adayları	Olgubilim (Fenomenoloji)	Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlığını hukukla ilgili temel kavramları bilme, hukuki işleyişi bilme ve haklarını kullanabilme biçiminde tanımladıklarını göstermektedir. Araştırma verileri Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlığı konusundaki görüşlerini biçimlendiren üç temel kaynak olduğunu göstermektedir. Bu kaynaklar öğretmen adaylarının öğrenim yaşamlarında aldıkları dersler, yaşam deneyimleri ve güncel olaylardır. Sosyal Bilgiler öğretmen adayları Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilere hukuk okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması açısından önemli bir rol oynadığını düşünmektedirler.
Çelik, 2021	Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Bazı Becerilerin Kazandırılmasına Yönelik Öğretmen Görüşleri	Öğretmenlerin, sosyal bilgiler öğretim programında yer alan becerilerin kazandırılmasına yönelik yaptıkları etkinliklerin ve programın uygulanmasında yaşadıkları sorunların tespit edilmesi	Öğretmenler	Durum Çalışması	Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	Sosyal bilgiler öğretim programındaki becerilerin (dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, girişimcilik, hukuk okuryazarlığı, politik okuryazarlık ve konum analizi) kazandırılması konusunda yeterli açıklama ve etkinlik örneklerinin bulunmadığı, bu yaş grubundaki çocuklar için soyut kaldığı, programın uygulanması için derse ayrılan sürenin yeterli olmadığı, materyal temini konusunda sorunlar yaşandığı ve öğretmenlerin bu becerileri kazandırma konusunda yeterli olmadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.
Güleç ve Hüdavendigar, 2020	Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Okuryazarlık Becerisi Başlığında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi	Türkiye’de 2008-2019 yılları arasında sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılmış okuryazarlık becerisi konu başlığı altındaki yüksek lisans ve doktora tezlerini farklı kriterler açısından incelenmesi	-	Doküman İncelemesi	Tezler	Hem yüksek lisans hem de doktora alanında en fazla çalışılan konu alanı “medya okuryazarlığı” beceri olduğu, hukuk okuryazarlığı becerisiyle ilgili sadece 2 adet lisansüstü çalışmanın olduğu sonucuna ulaşılmıştır
Aydemir, 2021	Sosyal Bilgiler Dersinde Okul Dışı Öğrenme ve Öğretim Ortamı Olarak Adalet Saraylarının Kullanımına Yönelik Öğretmen Adayı Görüşlerinin İncelenmesi	Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler derslerinde okul dışı öğrenme ve öğretim ortamı olarak adalet saraylarının kullanımına yönelik görüşlerini ortaya çıkarmak ve bu doğrultuda bir	Öğretmen Adayları	Olgubilim (Fenomenoloji)	Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının okul dışı öğrenme ve öğretim ortamı olarak adalet saraylarının sosyal bilgiler dersinde hem öğretim hem de öğrenme ortamı olarak yasama, yürütme ve yargı, hukuk okuryazarlığı, adalet gibi içerikleri aktarmada kullanılabileceği görüşüne sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

		değerlendirme yapmak					
Oğuz-Haçat ve Çakmak, 2018	Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Eğitimi Çerçevesinde Hukuk Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi	Sekizinci sınıf öğrencilerinin hukuk okuryazarlık düzeylerini belirlemek	8.Sınıf Öğrencileri	Betimsel Tarama	<ul style="list-style-type: none"> • Kişisel Bilgi Formu • Hukuk Bilgi Testi • Hukuk Duyuşsal Eğilimler Ölçeği 	Sekizinci sınıf öğrencilerinin hukuk okuryazarlığı düzeylerinin belirlenen değerlere göre yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Hukuk okuryazarlığı boyutları olan bilgi, duyuş ve davranışta pozitif yönde orta düzeye yakın anlamlı bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir.	
Şeker, 2021	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Temel Becerilere İlişkin Öz-yeterlik Algılarının İncelenmesi	Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan temel becerilere ilişkin öz-yeterlik algılarının incelenmesi	Öğretmenler	Tarama Modeli	Anket	Araştırma, öğretmenlerin çoğunluğunun kendilerini araştırma, değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, girişimcilik, hukuk okuryazarlığı, işbirliği, kanıt kullanma, alanı algılama, politik okuryazarlık, çizim ve yorumlama. tablo, grafik ve diyagramlar, yenilikçi düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama becerilerde “yetersiz” hissettiklerini ortaya koymaktadır.	
Sönmez, İrşi, Önlen ve Polat, 2019	2018 Ortaokul Öğretim Programlarının Hukuk Okuryazarlığı Açısından İncelenmesi	İlkokul ve ortaokullarda okutulan, Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, İnsan Hakları Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi, Hukuk ve Adalet derslerine ait 2018-2019 eğitim öğretim yılında uygulanmaya başlanan öğretim programlarını hukukla ilişkili kazanım, kavram, beceri ve değer bağlamında incelemek	-	Doküman İncelemesi	Öğretim Programları	2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programında yer alan 143 kazanımdan 15 kazanımın, 2018 İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi öğretim programında yer alan 29 kazanımdan 19 kazanımın, Sosyal Bilgiler (4-7) öğretim programında yer alan 136 kazanımdan 23 kazanımın, Hukuk ve Adalet dersine ait 33 kazanımın, hukuk okuryazarlığı ile ilişkili olduğu belirlenmiştir.	

4. Sonuç ve Tartışma

Gerçekleştirilen sistematik literatür incelemesi sonucunda sosyal bilgiler alanında hukuk okuryazarlığı konusunda gerçekleştirilen çalışma sayısının ve çalışma çeşitliliğinin konunun önemine binaen düşük düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. Değişen dünya düzeninde hak, hukuk kavramlarını, ülkesinin hatta dünya üzerindeki farklı ülkelerin yasalarını bilen, bunları yaşamına uygulayan, uygulama sürecinde yaşadığı eksiklikleri fark ederek değişime yönelik politik ve hukuki haklarını kullanma becerisine ve değerlerine sahip olan bireylerin var olması, ulusal ve uluslararası düzeyde vatandaşlık eğitimi açısından önem taşıdığı (Şan, 2019: 227) ve yasaların değişim için sunduğu kısıtların ve olasılıkların farkında olma, toplumda hukuku geliştirmek adına hukuk araçlarını ve tekniklerini kullanabilme gerekliliği de hukuk okuryazarlığıyla sağlanabildiği dikkate alındığında hukuk okuryazarlığı becerisinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal yaşam içerisinde bireylerin yapması, benimsemesi gereken değer kalıpları ile uygulaması arzulan davranışlar eğitim-öğretim sistemi içerisinde okullarda kazandırılmakta, okullarda diğer derslerin yanında ilkökul ve ortaokulda okutulan sosyal bilgiler dersi de bu amacı sağlamaya dönük olarak düzenlenmektedir (Pamuk ve Alabaş, 2016: 348). Sosyal bilgiler dersi bu amacın sağlanmasına ek olarak, toplum düzeninin sağlanması ve hukuk konularının öğretilmesinde önemli bir görev üstlenmektedir (Oğuz, 2013: 160). Vatandaşlık eğitimi kapsamında hak ve sorumluluklarını bilen, uygulayan ve bunlara göre bir yaşam sürdüren bireylerin yetiştirilmesi hukuk okuryazarlığıyla kazandırıldığı göz önüne alındığında, etkin vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler dersinde hukukla ilişkili hak, özgürlük, sorumluluk, adalet, yönetim biçimi gibi kavramlar kazandırılarak bireyin hukuk okuryazarlık becerisini kazanması sağlanmaktadır (Gürdoğan-Bayır, 2021: 55-56). Liu (2017) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, öğrencilerin hukuk okuryazarlık sorunlarının temelinde hukuk bilgisinin eksikliği, hukuk bilincinin zayıflığı ve hukuk inancının eksikliğinin olduğu ifade edilmektedir. Geleceğin yöneticileri, yasa koyucuları ve uygulayıcıları olarak günümüz bireylerinin hukuk okuryazarı olarak geleceğe hazır olmaları, toplumsal adaletin sağlanmasında önemli bir adım olarak düşünülmektedir.

Temel noktada hukuk okuryazarlığı ve sosyal bilgiler bağlamında konuya ilişkin gerçekleştirilen incelemeler sonucunda çalışmaların sayısının ve çeşitliliğinin konunun önemine nispeten düşük düzeyde olduğu ifade edilebilir. Oğuz-Haçat ve Çakmak (2018) da konuya ilişkin olarak benzer bir ifadeye yer vererek hukuk okuryazarlığını konu alan çalışmaların az olduğunu ifade etmektedir.

Öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilen çalışma sonuçları incelendiğinde; sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlığına ilişkin algılarının incelendiği çalışmada; öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlığını hukukla ilgili temel kavramları bilme, hukuki işleyişi bilme ve haklarını kullanabilme biçiminde tanımladıkları, hukuk okuryazarlığı konusundaki görüşlerinin aldıkları dersler, yaşam deneyimleri ve güncel olaylara dayandığı ve sosyal bilgiler dersinin öğrencilere hukuk okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması açısından önemli bir rol oynadığı yönünde düşünceye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Çengelci-Köse ve Bursa, 2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık düzeylerinin incelendiği farklı bir çalışmada ise benzer şekilde öğretmen adaylarının bilgi tutum ve davranışlarının orta düzeyde olduğu ve erkek öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık düzeylerinin kadın öğretmen adaylarına kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kara ve Tangülü, 2021). İki çalışma bulgusu dikkate alındığında lisans düzeyinde öğrenim gören katılımcıların almış oldukları eğitimlerin hukuk okuryazarlığı düzeylerinde ve hukuk okuryazarlığı becerilerinde bir etki meydana getirdiği ifade edilebilir. Yine Kara ve Tangülü (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmen adaylarının hukuki süreç yaşama durumunda hukuki bir süreç yaşayan öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık düzeylerinin yüksek olması Çengelci-Köse ve Bursa'nın (2020) yaşam deneyimlerine dayalı hukuk okuryazarlığı bulgusuyla örtüşmektedir. Buna karşın öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersi kapsamında hukuk konularını öğretme konusunda kendilerini yeterli görmemeleri (Kara ve Tangülü, 2021), lisans eğitiminde almış oldukları derslerin hukuk okuryazarlığı konusunda kendilerini geliştirdiği fakat bunun öğretimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Okul dışı öğrenme ve öğretim olarak adalet saraylarının kullanımına yönelik sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerinin incelendiği çalışmada, hukuk okuryazarlığı, adalet, yasama, yürütme ve yargı gibi içeriklerin aktarımında adalet saraylarının kullanılabileceği yönünde bir görüşe sahip oldukları sonucu (Aydemir, 2021), hem Çengelci-Köse ve Bursa'nın (2020) yaşam deneyimleri ve güncel olaylara dayanma sonucuyla hem de Kara ve Tangülü'nün (2021) hukuk öğrenimini uygulamaya dayalı ve sosyal yaşam ile birleştirilmiş olarak alma isteği sonucuyla örtüştüğü tespit edilmiştir. Ulaşılan bu sonuç doğrultusunda öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlığı becerisinin uygulamaya ve yaşama dönük olması gerektiği yönünde bir inanişaya sahip oldukları söylenebilir.

Öğretmenlere yönelik gerçekleştirilen çalışma sonuçları incelendiğinde; öğretmenlerin çoğunluğunun sosyal bilgiler öğretim programındaki temel beceriler “araştırma, değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, girişimcilik, hukuk okuryazarlığı, işbirliği, kanıt

kullanma, alanı algılama, politik okuryazarlık, çizim ve yorumlama, tablo, grafik ve diyagramlar, yenilikçi düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama” konularında kendilerini yetersiz hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Şeker, 2021). Çelik (2021) tarafından gerçekleştirilen sosyal bilgiler öğretim programında yer alan bazı becerilerin kazandırılmasına yönelik öğretmen görüşlerinin incelendiği çalışmada, öğretim programındaki dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, girişimcilik, hukuk okuryazarlığı, politik okuryazarlık ve konum analizi becerilerinin kazandırılması noktasında yeterli düzeyde açıklamaların ve etkinlik örneklerinin bulunmadığı, dersin işlendiği yaş gruplarındaki çocuklar için programın uygulanması için verilen sürenin yeterli olmadığı ve materyallerin temin edilmesi noktasında sorunların yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Şeker’in (2021) çalışma sonucuna benzer bir şekilde öğretmenlerin bu becerilerin öğrencilere kazandırılması konusunda yeterli olmadıkları yönünde bir düşünceye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Çelik, 2021).

Dokümanlara ilişkin gerçekleştirilen çalışma sonuçları incelendiğinde; sosyal bilgiler zümre kurulları tutanaklarında sosyal bilgiler öğretim programında yer alan temel becerilerin ele alınma durumuna ilişkin gerçekleştirilen çalışmada; “iş birliği, dijital okuryazarlık, harita okuryazarlığı, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çözme ve yorumlama becerilerine yeterli ölçüde yer verildiği, finansal okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme, konum analizi, politik okuryazarlık” becerilerine yeterli düzeyde yer verilmesine karşın, “finansal okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme, konum analizi, politik okuryazarlık” gibi becerilere yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır (Ulusoy ve Güven, 2021). Öğretmenlerin bu becerilere yer vermemesindeki etkin olan faktörün öğretmenlerin bu becerileri aktarma konusunda kendini yetersiz hissetmelerinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceyi destekler nitelikte araştırma sonuçları bulunmaktadır (Çelik, 2021; Şeker, 2021). Altay (2021) tarafından 2 farklı ülkenin sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırıldığı çalışmada iki ülke programında “değişim ve sürekliliği algılama, öz denetim, zaman ve kronolojiyi algılama, hukuk okuryazarlığı, iletişim, ana dili etkili kullanma, problem çözme sosyal katılım ve çevre okuryazarlığı” becerilerinin ortak olduğu sonucundan hareketle hukuk okuryazarlığı becerisinin sadece ulusal bazda değil evrensel açıdan önem verilen bir beceri olduğu ifade edilebilir. Buna ek olarak öğretim programlarında yer alan kazanımların hukuk okuryazarlığıyla ilişkisinin belirlendiği çalışmada 2018 Hayat Bilgisi Programında 15, 2018 İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersinde 19, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 23, Hukuk ve Adalet Dersinde ise 33 kazanımın hukuk okuryazarlığıyla ilişkili olması bu becerinin önemini ortaya koymaktadır (Sönmez, İrşi, Önen ve Polat, 2019). Ortaokul düzeyinde önemli bir konumda yer alan hukuk okuryazarlığı

becerisinin lisansüstü tez çalışmalarında, konunun önemi göz önüne alındığında çok fazla çalışmanın olmayışı dikkat çeken bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira 2018-2022 yılları arasındaki dönemde sosyal bilgilerde okuryazarlıklar konusunda gerçekleştirilen tez çalışmalarında en fazla çalışılan konu alanının “Medya Okuryazarlığı” becerisi olmasına karşın, “Hukuk Okuryazarlığı” konusunda sadece 2 çalışmanın yapılması (Güleç ve Hüdavendigar, 2020) bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Son olarak 8.sınıf öğrencilerinin hukuk okuryazarlık düzeylerinin incelendiği araştırmada, öğrencilerin hukuk okuryazarlık düzeylerinin araştırma kapsamında belirlenen değerlere göre yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Oğuz-Haçat ve Çakmak, 2018). Buna ek olarak araştırmada hukuk okuryazarlığının boyutları olarak kabul edilen bilgi, duyuş ve davranışta pozitif yönlü orta düzeyde yakın anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal bilgilerde hukuk okuryazarlığı alanında gerçekleştirilen çalışmaların incelendiği sistematik literatür taraması sonucunda, ilgili alan yazında konuyla ilgili çalışma sayılarının düşük düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. Bu sonuçtan hareketle sosyal bilgilerde hukuk okuryazarlığı alanında farklı örneklem grupları ve farklı uygulamalara dönük çalışmaların çeşitlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü hukuk okuryazarlığını ilerletmek, adaletin idaresini iyileştirme çabalarında çok önemlidir (Snook, Luther, Eastwood, Collins ve Evans, 2016: 186). Sosyal bilgilerde hukuk okuryazarlık becerisinin durumunun tespitine yönelik çalışmalar ve ulaşılan tespitlere dönük çözümleyici çalışmaların yapılması hem literatürün gelişmesine hem de sosyal bilgilerde hukuk okuryazarlık becerisinin gelişimine katkı sağlayacaktır. Buna ek olarak, öğretmenlerin çeşitli becerileri içine alan becerilerin öğrencilere kazandırılması konusunda kendini yetersiz hissettikleri bulgusundan hareketle, temelde beceriler, özeldeyse hukuk okuryazarlığı becerisine yönelik olarak öğretmenlere hizmet için eğitimlerin verilmesinin bu eksikliği gidereceği düşünülmektedir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma, insanlar üzerinde gerçekleştirilen herhangi bir çalışma olmaması nedeniyle etik kurul izni gerektirmemektedir.

Finansal Destek: Çalışma herhangi bir finansal destekle gerçekleştirilmemiştir.

Kaynakça

- Altay, N. (2021). Estonya ile Türkiye sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırılması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 262-289. DOI: 10.17679/inuefd.591037
- Aydemir, A. (2021). Sosyal bilgiler dersinde okul dışı öğrenme ve öğretim ortamı olarak adalet saraylarının kullanımına yönelik öğretmen aday görüşlerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 665-681. DOI: 10.17240/aibudefd.2021.21.62826-824051
- Barter, F. (2017). Lessons in Legal Literacy: Democratizing Legal Critique as a Means of Resisting Racial Injustice. *Law, Culture and the Humanities*, 00(0), 1-14.
- Bilder, M. S. (1999). The lost lawyers: Early American legal literates and transatlantic legal culture. *Yale JL & Human.*, 11, 47-117.
- Çelik, Y. (2021). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan bazı becerilerin kazandırılmasına yönelik öğretmen görüşleri. *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 733-765. DOI: 10.33711/yyuefd.919620
- Çengelci-Köse, T., ve Bursa, S. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlığına ilişkin algıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 372-388. DOI: 10.19171/uefad.609049
- Çiftçi, A. (2019). *Hukuka Giriş ve vatandaşlık bilgisi demokrasi ve insan hakları*. Ankara: Gazikitabevi.
- Güleç, S., ve Hüdavendigâr, M.N. (2020). Sosyal bilgiler eğitimi alanında okuryazarlık becerisi başlığında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Prof.Dr. Şeref Kara Özel Sayısı, 24-36.
- Gürdoğan-Bayır, Ö. (2021). Sosyal bilgilerde okuryazarlıklar. V. Aktepe, M. Gündüz, N. Kurtdede Fidan ve E. Yalçınkaya (Editörler) İçinde, *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretimi* (ss.46-63). Ankara: Pegem Akademi.
- Kara, H., ve Tangülü, Z. (2021). Türkiye’de öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi . *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 7(1), 341-359. DOI: 10.31592/aeusbed.834389
- Kitchenham, B. (2004). *Procedures for performing systematic reviews*. Keele, UK, Keele University, 33(2004), 1-26.
- Korpiola, M. (2019). Legal literacy. M. Korpiola (Ed.). In, *World histories of crime, culture and violence*, (pp.1-19), İsviçre: Springer.
- Laskarides, A., Kontoyianni, A., Tsiaras, A., & Zoniou, C. (2019). Teaching adolescents civil law: process drama as a tool for achieving legal literacy. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 14(2), 243-261.
- Liu, L. (2017, May). Reflections on the training of university students' legal literacy. In 3rd International Conference on Arts, Design and Contemporary Education (ICADCE 2017) (pp. 777-779). Atlantis Press.
- Oğuz, S. (2013). Hukuk okuryazarlığı. E. Gençtürk ve K. Karatekin (Editörler) İçinde, *Sosyal bilgiler için çoklu okuryazarlıklar* (ss. 160-176). Ankara: Pegem Akademi.
- Oğuz-Haçat, S. (2019). Sosyal bilgiler ve hukuk. İ. H. Demircioğlu, S. Kaymakçı ve E. Demircioğlu (Editörler) İçinde, *Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi araştırmaları el kitabı* (ss. 289-305). Ankara: Pegem Akademi.
- Oğuz-Haçat, S., ve Çakmak, M.A. (2018). Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler eğitimi çerçevesinde hukuk okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi. *Turkish Studies (Elektronik)*, 13(4), 919-940.
- Okoli, C., & Schabram, K. (2010). A Guide to Conducting a Systematic Literature Review of Information Systems Research. *Sprouts: Working Papers on Information Systems*, 10(26). <http://sprouts.aisnet.org/10-26>
- Pamuk, A. ve Alabaş, R. (2016). Vatandaşlık ve sosyal bilgiler. D. Dilek (Editör) İçinde, *Sosyal bilgiler eğitimi* (ss. 333-350). Ankara: Pegem Akademi.

- Snook, B., Luther, K., Eastwood, J., Collins, R., & Evans, S. (2016). Advancing legal literacy: The effect of listenability on the comprehension of interrogation rights. *Legal and Criminological Psychology, 21*(1), 174-188.
- Sönmez, Ö.F., İrşi, E., Önlen, M. ve Polat, U. (2019). 2018 Ortaokul öğretim programlarının hukuk okuryazarlığı açısından incelenmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 20*(2), 906-928.
- Şan, S. (2019). Etkin Vatandaş Olma Yolunda Okuryazar Olmak: Politik Okuryazarlık ve Hukuk Okuryazarlığı. C. Öztürk, Z. İbrahimoglu ve G. Yıldırım (Editörler) İçinde, *Kuramsal temeller ve güncel tartışmalar ışığında 21. yüzyılda vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi* (ss. 219-235). Ankara: Pegem Akademi.
- Şeker, M. (2021). An Investigation into Social Studies Teachers' Self-Efficacy Perceptions about Basic Skills in the Social Studies Curriculum [Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Temel Becerilere İlişkin Öz-Yeterlik Algularının İncelenmesi]. *Review of International Geographical Education Online, 11*(2), 317-334. DOI: 10.33403/rigeo.753880
- Tokdemir, M.A. ve Beldağ, A. (2019). Sosyal bilgilerde okuryazarlıklar. H. Demircioğlu, S. Kaymakçı ve E. Demircioğlu (Editörler) İçinde, *Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi araştırmaları el kitabı* (ss. 473-499). Ankara: Pegem Akademi.
- Türk Dil Kurumu (2022). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 02.07.2022'de erişilmiştir.
- Ulusoy, A. ve Güven, C. (2020). Sosyal Bilgiler zümre öğretmenler kurullarının öğretim programı'nda yer alan temel becerileri ele alma durumlarının incelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 10*(1), 239-259.
- Xiao, Y., & Watson, M. (2019). Guidance on conducting a systematic literature review. *Journal of Planning Education and Research, 39*(1), 93–112. <https://doi.org/10.1177/0739456X17723971>
- Yazıcı, K., ve Erdilmen, Ş. (2018). Sosyal bilgiler öğretiminde hukuk. R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler) İçinde, *Sosyal bilgilerin temelleri* (5. Baskı) (ss. 197-216). Ankara: Pegem Akademi.
- Zariski, A. (2014). *Legal literacy: An introduction to legal studies*. Kanada: Athabasca University Press.